

הרב מרדכי הלפרין

הטפת דם ברית למי שלפי הגאונים ומנהג א"י נימול טרם זמנו

ראשי פרקים:

שאלה

תשובה

- א. שקיעת החמה וצאת הכוכבים
- ב. הטפת דם ברית
- ג. מקום יציאת הדם בברית מילה
- ד. מקום הטפת דם בברית
- ה. תשובה לשואל אשר ע"פ דעת הגאונים נימול ביום ז'

שאלה:

בן לאב ת"ח וחסיד צאנו. בקהילת צאנו ממנה הגיע, נוקטים לעניין צאת הכוכבים כשיטת ר"ת בין לקולא בין לחומרא.

בן זה נולד יותר מחצי שעה אחרי שקיעת החמה, זמן שהוא צאת הכוכבים ודאי לשיטת הגאונים והגר"א, אך הוא נחשב ל"קודם השקיעה" לשיטת ר"ת.

בפועל מלו אותו ביום השמיני לפי שיטת ר"ת שהוא היום השביעי לשיטת הגאונים והגר"א.

בן זה נכנס לתורה ולחופה ולמעשים טובים, והתקרב לחוגים ליטאיים המקפידים לנהוג בענייני זמני היום כדעת הגר"א, וכיום הוא נוהג בענייני זמני היום כמנהג א"י ע"פ שיטת הגאונים והגר"א, בין לחומרא ובין לקולא.

כתוצאה מכך התעוררה לו שאלה קשה: הרי לפי דעת הגאונים הרמב"ם והגר"א הוא בעצם נימול קודם זמנו, ביום השביעי ללידתו. משום כך לכאורה מוטל עליו חיוב להטיף דם ברית כדין הנימול קודם זמנו.

האם הנ"ל אכן מחוייב בהטפת דם ברית, ואם כן מהו מקום ההטפה?

תשובה:

א. שקיעת החמה וצאת הכוכבים

במסכת שבת (לד, ב) מבואר שהלילה¹ מתחיל משיעבור זמן הליכת שלשת רבעי מיל² אחרי שקיעת החמה. הקדמונים חלוקים בשאלה מהי ומתי היא השקיעה שממנה נמדד זמן ההילוך של 3/4 מיל.

1. היינו צאת הכוכבים – ברכות ב, ב.
2. דעת השו"ע או"ח תנט, ששיעור מיל הוא 18 דקות (ראה גם שו"ע יו"ד סט סע' ו, ובש"ך שם ס"ק כה). לפי זה זמן הילוך שלשת רבעי מיל הינו 13.5 דקות. לעומת זאת הרמב"ם

שיטת הגאונים³, הרמב"ם⁴ והגר"א⁵ היא ששקיעת החמה פירושה כפשוטה, התכנסות החמה מתחת לקו האופק – כלומר השקיעה האסטרונומית אותה כולנו מכירים. לפיכך צאת הכוכבים ההלכתי הינו 18 דקות אחרי השקיעה⁶. ואכן, בארץ ישראל באביב, בסתיו ובחורף, ניתן לראות 3 כוכבים בינוניים 18 דקות אחרי השקיעה⁷, למרות שעדיין שרד חלק מאור היום ולכן לא נראים הכוכבים הקטנים. בקיץ ההחשכה איטית יותר וכנראה יש להמתין מספר דקות נוסף כדי להגיע להחשכה של "צאת הכוכבים".

לשיטת הגאונים, יש הבדל בין הגדרת "צאת הכוכבים" לבין הגדרת "צאת כל הכוכבים" שמשמעותו החשכה מוחלטת של כיפת השמים, החשכה המתרחשת קרוב לשעה וחצי אחרי השקיעה.

לעומת זאת, דעת רבנו תם, רוב הראשונים במערב אירופה, וכן השו"ע (או"ח רסא, ב) היא כי צאת הכוכבים הוא כשעה וחומש (72 דקות) אחרי השקיעה, והסוגיא במסכת שבת הקובעת פער של זמן הילוך $3/4$ מיל בין שקיעה לצאת הכוכבים, מתייחסת למה שמוגדר "שקיעה שניה" המתרחשת כמעט שעה לאחר השקיעה האסטרונומית⁸.

מאז ומעולם נהג הציבור בארץ ישראל כדעת הגאונים, הרמב"ם והגר"א בשאלת הגדרת שקיעת החמה וצאת הכוכבים בין לחומרא ובין לקולא, ועושים מלאכה במוצאי שבת הרבה לפני "השקיעה השניה" המתרחשת רק אחרי עיבור לפחות 58.5 דקות מהשקיעה האסטרונומית. וכן

ורש"י (הובאו דבריהם ב**פרי חדש** יו"ד סט, כו) סוברים כי זמן הילוך מיל הוא 24 דקות. לפי זה זמן הילוך שלשת רבעי מיל הינו 18 דקות.

3. הובאה ב**ש"ך** יו"ד רסו, יא
4. ראה שו"ת **מהר"ם אלשקר** סי' צו בשם **רבי אברהם בן הרמב"ם**; שו"ת **רדב"ז** ח"ד סי' רפב (אלף שנג).

5. **ביאור הגר"א** על שו"ע או"ח רסא סעיף ב, ד"ה שהוא ג'.
6. לפי שיטת הרמב"ם ורש"י שזמן הליכת מיל הוא 24 דקות.

7. כפי שהתבוננתי וראיתי בעיני כמה פעמים. ראה גם: דוד בן יעקב והרב ד"ר דרור פיקסלר, קביעה עובדתית של זמן צאת הכוכבים: מדידות פוטומטריות ותצפית אנושית. **המעין** נהד, (214) תמוז תשע"ה, 62-68; הרב יעקב גרשון וייס, תצפיות צאת הכוכבים. **המעין** מחב, טבת תשס"ח, 37-48.

8. ראה שבת לה תוד"ה תרי תילתי מיל, וביתר ביאור בספר **הישר** לר"ת (ירושלים תש"מ) חלק ה' כי דבר זה הוא נגד השכל והחוש, שהרי השמש מהלך בלילה תחת הארץ, וכמו שנראה בנסיון ואי אפשר להכחישו.

וע"ע משכ"ר דוד גנו, תלמיד הרמ"א והמהר"ל, בספרו **נחמד ונעים** שער ו, קסא (הובא בספר **קו התאריך** לרמ"מ כשר, עמ' צ). ובימינו, בכל לילה כל אדם יכול לוודא באמצעות טלפון כי השמש נמצאת בלילה שלנו מעל ארצות הנמצאות "מתחת לארץ" יחסית לנו. וכ"כ בשו"ת **רב פעלים** ח"ב, סוד ישרים סי' ג, באמצעות טלגרף.

פסקו הלכה למעשה גם החזון אי"ש, הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, הגר"ע יוסף ורבים רבים מפוסקי הדורות האחרונים.

משום כך קבעו גדולי הפוסקים בארץ ישראל כי אין לסמוך על שיטת ר"ת לקולא, ואפילו אין לצרפה כסניף⁹. לפיכך לא ניתן להכשיר ברית מילה שנעשתה קודם זמנה לדעת הגאונים, הרמב"ם והגר"א.

משום כך, כל עוד השואל דר בקהילת אבותיו המקורית בחו"ל, שם נהגו כר"ת גם לקולא, היה רשאי לנהוג כמנהג מקומו כמו שבאתריה דרבי אליעזר היו כורתים עצים בשבת, לעשות פחמין לעשות כלי ברזל לצורך מילה בשבת (שבת קל, א), ובאתריה דרבי יוסי הגלילי אכלו בשר עוף בחלב (שם), בניגוד להלכה המקובלת. אך בשעה שעקר דירתו לארץ ישראל שוב איננו כפוף יותר למנהג מקומו הראשון¹⁰ ועליו לנהוג על פי ההלכה שנפסקה בארץ ישראל כדעת הגאונים, הרמב"ם והגר"א, דעה שנפסקה כאן כהלכה ברורה.

ב. הטפת דם ברית

נולד מהול וגר מהול¹¹

חלוקים תנאים ואמוראים בשאלות של חובת הטפת דם ברית למי שנולד מהול כמו גם למתגייר שעורלתו הוסרה בעבר שלא לשם גרות¹².

לעניין הלכה חולקים הראשונים. דעת בה"ג, הובא ביבמות מו, ב, תוד"ה דרבי יוסי תרתי בעי, "דגר שנתגייר כשהוא מהול צריך להטיף ממנו דם ברית, וקטן שנולד כשהוא מהול אין צריך להטיף" עיי"ש;

אולם הר"ח במסכת שבת קלה, ב, כפי שהובא בתוס' יבמות שם, פסק איפכא.

9. **הערות הרב יואל קטן:** יש להוסיף שהרבה מהאחרונים ובעיקר בדורנו טוענים ששיטת ר"ת אינה כלל 'זמן ר"ת', אלא שהשקיעה אצלו היא שקיעת האור ולא שקיעת גלגל השמש, כך שהנפ"מ בין שיטת ר"ת 'האמיתית' לדעתם לבין הגאונים היא של דקות בודדות, תלוי במועדי השנה, ולא של עשרות דקות. לאחרונה יצא ספר גדול על זה ושמו **'יום ולילה של תורה'** מאת המהנדס הרב יעקב גרשון ווייס, בעל **מדות ומשקלות של תורה** ועוד ספרים, ובו הוא מנסה להוכיח מעשרות ראשונים וקדמוני האחרונים שזו הייתה שיטתם, ובכך הוא מיישב בין השאר את הקושיא הענקית איך יכול להיות שחלק ניכר מהראשונים פוסקים כר"ת כולל מרן הב"י – ולמעשה כלל לא נהגו כפי 'זמן ר"ת' המקובל היום, וכן את הסתירה המוחשית בין המציאות שבה אחרי בערך חצי שעה מהשקיעה השמים מלאים כוכבים כאשר לפי דעת ר"ת אפילו שקיעה עוד לא הייתה. כך שלפי שיטה זו אין מה לצרף כלל כי אין דבר כזה 'זמן ר"ת'.
10. על גדר החיוב להחזיק במנהג אבות, ועל פקיעת חיוב זה עם עקירת דירתו למקום אחר, ראה מש"כ בבהירות ראש ישיבת חברון, הגאון ר' משה מרדכי פרבשטיין, בספרו **עין הדעת** (מוסד הרב קוק, ירושלים תשע"ה), סימן לה – גדר החיוב להחזיק במנהג אבות עמ' דש-שיג.
11. מסכת שבת מה, ב; יבמות עב, א;
12. יעויין בספר קהלות יעקב (לסטייפלר) עמ"ס שבת (סימן מח במהדורת תשל"ג, סימן נא במהדורת תשמ"ז).

לעומתם, הרמב"ם (מילה א, ז) מחייב הטפת דם ברית בשני המקרים, וכך נהגו מימים קדמונים כמובא ברא"ש (שבת פרק ר"א דמילה, סימן ה).

נימול בלילה ונימול ע"י נכרי

דין הטפת דם ברית במי שנימול בזמנו שלא כהלכה – בלילה או ע"י נוכרי – איננו מוזכר במפורש לא במשנה ולא בתלמוד אך נדון בדברי הראשונים¹³.

נימול קודם זמנו¹⁴

דין הטפת דם ברית במי שנימול כהלכה קודם זמנו איננו מוזכר במשנה ובתלמוד, והראשונים הדנים בו במפורש פוטרם אותו מהטפת דם ברית. הר"ש (הובא ברא"ש בפרק ר"א דמילה סימן ה) הוכיח כי הנימול תוך שמונה איננו חייב בהטפת דם ברית. וכן דעת הרשב"א (שו"ת מכת"י סימן קמא במהדורות מכון ירושלים), כפי שהבינוהו הבית יוסף יו"ד בתחילת סימן רסב, הט"ז שם רסד, ד, והגר"א שם רסד, י¹⁵.

הרמ"א בסימן רסב, א, פסק כדעת הראשונים, שהמל ביום, תוך שמונה – יצא, בניגוד למל בלילה שטעון הטפת דם ברית. בסוף הגהתו מפנה הרמ"א לדברי עצמו בסימן רסד, א, שם הביא להלכה את דברי הרשב"א.

מנגד, הש"ך יו"ד רסב, ב, ורסד, ו, מחייב להטיף דם ברית בנימול קודם זמנו, וכן דעת הט"ז שם ס"ק ד. אך בין הראשונים לא מצאתי מי שחולק במפורש על הר"ש וסיעתו לגבי נימול תוך זמנו.

13. לגבי מי שנימול בלילה, כתב בהגהות מיימוניות (מילה א, ח) שצריך הטד"ב. וכן פסק הרמ"א בס"י רסב, א. (יעוין גם בדרכי משה, ריש סי' רסב). הב"י ריש סי' רסב, כתב דעת הר"ש והרא"ש שאין חיוב הטד"ב
לגבי מי שנימול בידי גוי. הסמ"ג (עשין כח) שאף הובא בטור יו"ד ריש סי' רסד, מחייב הט"ב.

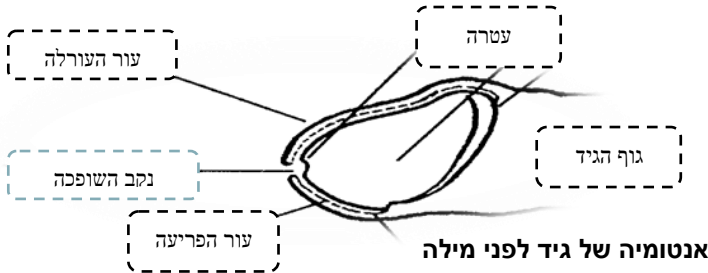
מנגד כתב המאירי בבית הבחירה סוף פרק ר"א דמילה כי אף שמילה איננה כשרה בגוי, "מכל מקום אם מל, הואיל ואין כאן ספק עורלה כבושה אין צריך כלום".
בדעת הרמב"ם נחלקו הבאים אחריו. ראה ב"י ריש סי' רסד בשם רבנו מנחם שניתן להבין את הרמב"ם כשתי הדעות. אך הגר"א (יו"ד רסד, י) הבין בדעת הרמב"ם שהעסקה גם בשו"ע – כדעת המאירי.

14. יעוין בספר קהלות יעקב (לסטייפלר) עמ"ס שבת (סימן מט במהדורת תשל"ג, סימן נב במהדורת תשמ"ז).

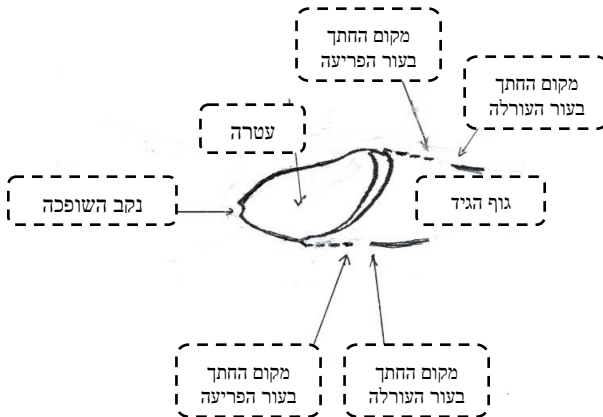
15. לשון הב"י יו"ד רסד: "כתב הרשב"א קטן שהצריכוהו רופאים בקיאים למולו תוך ח' מפני הסכנה ויש שם מוהל ישראל וכן גוי, מי ימול אותו? ואם מל אותו גוי מהו מילתו? תשובה: כל מחמת הסכנה מותר שאין לך דבר שעומד מפני פיקוח נפש. ומיהו כל שמלו אותו קודם ח' אין זו מילה אלא חתיכת בשר בעלמא, ואין הפרש בזה בין גוי לישראל. ואם לא גמרו את המילה כגון שנשארו עדין ציצין המעכבין או שלא פרעו, יחזרו לאחר שיתרפא ויטלו ציצין ויפרעו על ידי מוהל ישראל." ע"כ. הב"י שם ריש סימן רסב הבין מדברי הרשב"א שדווקא אם נשארו ציצין מעכבין, או שלא פרעו, רק אז יש להשלים ע"י מוהל ישראל. משמע שאם תוך ח' נימול ונפרע כהלכה -- אין צורך בשום השלמה. וכן הבין גם הגר"א בביאורו שם רסד, י.

ג. מקום יציאת הדם בברית מילה

עור העורלה הוא המשך של העור המכסה את הגיד. בקצהו הוא מתקפל חזרה לכיוון הגיד, ומתחבר אליו סמוך לעטרה. כך שהעטרה מכוסה בעור כפול: החלק החיצוני – המשך עור הגיד, והחלק הפנימי הנכפל והצמוד לעטרה – הנקרא "עור הפריעה", שאחרי חיתוך המילה, [קורעים] ומפשילים אותו לכיוון גוף הגיד, ובכך פורעים (= חושפים) את כל העטרה.

בברית העורלה חותכים את העור הכפול (אחרי מתיחתו), וחיתוך עור העורלה גורם לדימום מקו החתך, הן מצד החתך בעור העורלה החיצוני והן מצד החתך בעור הפריעה הפנימי. החיתוך כשלעצמו איננו פוגע כלל בעטרה ולכן איננו גורם לשום דימום ממנה.

אנטומיה של גיד אחרי המילה והפריעה

ד. מקום הטפת דם ברית

על מקום הטד"ב כבר נשברו הרבה קולמוסים¹⁶. סיכום קצר יחסית מובא בנשמת אברהם¹⁷:

כותב הספר אות חיים ושלום¹⁸, הנה באיזה מקום שצריכים להטיף דם ברית, הנה בספר כורת הברית¹⁹ העלה מלשון הפוסקים דיטיפו דוקא מעור הערלה שעל העטרה (למעלה ממקום המילה) ולא מראש הגיד חלילה ע"ש. והנה זה פשוט דצריכים רק טיפת דם אחד וכו', עכ"ל. ובספר זוכר הברית²⁰ כותב: הרי לך טיפת דם ברית בשני סוגים, סוג אחד בנוולד מהול לגמרי שיש בו חשש ערלה כבושה וצריך להטיף דם, היינו שיפגום את ראש העטרה ואח"כ יבדוק בצפרנו לראות אם אין מתפצל שם עור הערלה וכו'²¹. סוג שני בנוולד מהול קצת וחותרין מהערלה אם מעט ואם הרבה וגם נקרא הטפת דם ברית. אבל יש עוד סוג שלישי במי שנימול ע"י הפסולים למול וכאן לא נשתייר מהערלה, גם אין שום סברא לומר שיטיפו הדם מהעטרה כי מה ענין עטרה לכאן, אלא דמסתבר דצריך הטפת הדם בקצה העור הנשאר אחר חתוך הערלה, ממש באותו מקום שנחתך ע"י הפסול, שם יחתוך הבשר ויטיף קצת דם וכו', עכ"ל.

וכותב החזו"א²² בהסתמך על האו"ז הל' מילה, וז"ל: ונראה דכל למטה מן העטרה כשר להטפת דם ברית. והשרט אין לו שיעור דאין צריך הוצאת טיפת דם בפועל אלא כל שנצרר דם כל שהוא כדרך שרט בעור דק שבדק סגי. והלכה זו נשתכחה, ועושין הטפת דם בעור שלמעלה מן העטרה וזה כמטיף דם מן האצבע, ועוברין משום לא יוסיף, כדאמר סנהדרין פד ע"ב אחר שנגת לאו, וכן בגר אין כאן הטפת דם ברית, עכ"ל.

אך כותב הציץ אליעזר²³: אבל מצינו שכבר הביא דברי האו"ז בספר כורת הברית (להגר"א פוסק ז"ל) בסי' רסג ס"ק יג שמסיים וכותב: אמנם הנלפענ"ד לעיקר מלשון הפוסקים דיטיפו דוקא מעור שעל העטרה למעלה ולא מראש הגיד חלילה, אך בדיעבד אם הטיפו מהגיד, נראה דיצא, עכ"ל.

16. ראה ציץ אליעזר ח"ח סי' כט אות ד; קונטרס בענין הטפת דם ברית, אוצר הברית ח"ב, עמ' שמא-שנט; מילה שלמה (מאת הרה"ג ר' שלמה שוחט, ירושלים תשע"ב) פרק ב, סעיף ל, הערה 135 עמ' נח.

17. נשמת אברהם (מהדורה שניה – תשס"ז, מהדורה שלישית – תשע"ד), כרך שני (יו"ד) סי' רסג ס"ק י.

18. ס"ק ה.

19. ס"ק יג.

20. סי' טז סע' יב.

21. שם סע' א.

22. הערות במס' שבת סי' סב ס"ק כז והל' מילה סי' קנד ס"ק ג.

23. ח"ח סי' כט אות ד.

והלשון "חלילה" שכותב בזה הוא מפני שאם יטיפ מראש הגיד יכול לסכן את הנימול. גם הגאון ממנוקטש בספרו אות חיים ושלום בסי' רסג ס"ק ה והגאון ממאד בספרו שו"ת לבושי מרדכי מהדו"ת יו"ד סי' קסב, סמכו את שתי ידיהם על דברי ספר כורת הברית הנ"ל שיטיפו דוקא מעור הערלה וכו', ומתוך הדגשת ה"חלילה" שלא יטיפו מראש הגיד ע"ש (ומצריכים שם גם הוצאת דם ורק כותבים דאין צריך רק טיפת דם אחת ובזה יצאו, ושיזהרו מלשפוך יותר דמן של ישראל. ומכאן אזהרה למוהלים שכשעושים הטפת דם ברית שלא יטיפו יותר מטיפה אחת). וגם לרבות בשו"ת אבני נזר יו"ד סי' שלד אות כה כתב שבהטפה אין צריך לנגוע בעטרה עצמה, ובאות כז חזר לבאר באר היטב, עקב מעשה שבא לידו בגר שנתגייר וכו', וכתב שהסכימו להטיף במקום חיבור העטרה עם הגיד כי שם יוצא תמיד דם בשעת מילה כשכורתין בערלה, ובגוף העטרה רוב פעמים אינו יוצא דם כלל בשעת מילה, והטפת דם ברית צריך במקום שדרך הדם לצאת בשעת מילה, ע"ש. ויעוין גם בספר זכרון ברית לראשונים בכללי המילה לר' יעקב הגוזר (חי לפני קרוב לתשע מאות שנה, בשנת תתקע"ה) בעמ' 36 שמבואר נמי בפשיטות דהטפת דם ברית הוא בעור הפריעה ולא בגוף הגיד. ויעו"ש גם בכללי המילה של בנו ר' גרשום בעמ' 120. והגרי"א הענקין ז"ל (בירחון קול תורה טבת-שבט תשכ"ג) השכיל לבאר זה הדק היטב, שהטפת דם ברית אינו בראש הגויה וגם להביא דברים מפורשים בזה מדברי הרא"ה, ומדברי הראב"ה שבת פר"א דמילה סי' רפה, והמאירי בספרו מגן אבות ענין הי"ד, וזאת הלכה ברורה העלה שפשוט הוא שאין שייך לחתוך בגיד והחתוך בגיד כחותך באצבע, כי דם ברית צריך להיות במקום המילה בערלה ולא בגיד, עיי"ש ושפתים ישק משיב דברים נכוחים, עכ"ל של הציץ אליעזר. וכן אמר לי הגר"ב צ"א אבא שאול זצ"ל.

המנהג המקובל הוא שמטיפים דם ברית מעור שעל העטרה²⁴. אך בספר אוצר הברית²⁵ מובא שגם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל וגם הגרי"ש אלישיב שליט"א פוסקים שצריכים להטיף דם ברית גם מהעור שעל העטרה וגם מהעור ע"י (דהיינו בצד הקרוב לגוף הילד).

ע"כ לשון הנשמת אברהם.

* * *

חשוב לדעת כי החזון אי"ש חזר בו בסוף ימיו והורה לעשות הטפת ברית רק בחיבור שבין העורלה לפריעה, כמובא להלן עמ' 13 ועמ' 15.

24. שו"ת אבני נזר יו"ד ח"ב סי' שלד אות כז. שו"ת אור לציון ח"א יו"ד סי' יא. וראה גם בשו"ת אחיעזר ח"ג סי' כז.

25. ח"ב עמ' שמט. [אך ראה בהערה 30 להלן. -- העורך.]

העולה בשאלת מקום הטפת דם הברית

• רבו הראשונים בהם מפורש כי [לפחות] בגוי מהול שהתגייר, מקום הטפת דם ברית הוא בשרידי עור הפריעה או בקצה עור העולה שנחתך, ולא ברקמה הרירית שבראש הגוויה²⁶.

• אין אף ראשון או קדמון אחר שמפורש בו כי מקום ההטפה בגר מהול הוא בכירית ראש הגוויה²⁷.

• מסברא -- וסברא דאורייתא -- הטפת דם ברית היא מאותה רקמה ממנה נוטף הדם בעת מילה כהלכתה. כלומר ממקום החתך בשרידי עור הפריעה או ממקום החתך בעור העורלה. כמו שכתבו האחרונים בלשון תקיפה.

• גם החזון איש לא הביא שום ראשון האומר במפורש אחרת, אלא שהוא מדייק מדברי האו"ז הכותב כי בהטפת דם ברית לתינוק מהול השריטה היא במקום שיכולה להיות בו עורלה כבושה, דהיינו על פני העטרה. כמו"כ האו"ז משהו דין גר מהול לדין נולד מהול.

• בדיקת דברי האו"ז (חלק ב, הלכות מילה, סימן צט) מעלה כי האו"ז משווה את שני המקרים (גוי מהול המתגייר ונולד מהול) בכך שכמו שבגר מהול הטפת דם איננה כוללת פריעה, שהרי אין מה לפרוע, כך גם הטפת דם ברית בנוולד מהול, אף שסיבת ההטפה היא חשש לעורלה כבושה, בכל זאת די בסרט בעלמא ואין צורך בקילוף ה"עורלה הכבושה".

• החזון אי"ש הרחיב את ההשוואה הזו בכך שטען כי ההשוואה נוגעת גם למקום ההטפה (בניגוד לדברי הרבה ראשונים), דבר שאיננו מוכרח כלל בדברי האו"ז, ורבו האחרונים (חלקם קדמו לחזו"א) שלא הבינו בדברי האו"ז השוואה מורחבת כזו.

יתר על כן. יש שהוכיח מדברי האור זרוע כדעת שאר הראשונים הסוברים שמקום הטד"ב הוא באותו מקום ממנו יוצא הדם בברית מילה, כלומר או מהקצה החתוך של עור העורלה או משארית עור הפריעה. ראה בספר **מילה שלמה** שם (הע' 16, עמ' 10 לעיל), הערה 136 עמ' נח-נט.

26. הביאם **אוצר הברית** ח"ג עמ' שפד, בהערה א. ויש להוסיף עליהם את התוס' ביבמות מו,ב, ד"ה דרבי יוסי, שרק אם נכרת כל הגיד א"א לבצע הטד"ב, אך אם נכרת חציו אפשר. ובע"כ שאז הטפת דם ברית היא מעור הגיד שהוא המשכו של עור העורלה, וכמו שהוכיח בטוטו"ד בשו"ת **אור לציון** ח"א, יא.

27. במי שנולד מהול, כשסיבת הצורך בהד"ב היא החשש לעורלה כבושה, מבואר בחלק מהראשונים כי יש להטיף מהמקום בו אנו חוששים לעורלה הכבושה, דהיינו מראש הגוויה. ואז, אם קיימת שם עורלה כבושה הטפנו ממנה דם כהלכה, ואם אין שם עורלה כבושה, אזי אין כלל צורך בהטפה.

• על כללי פסיקת הלכה בכה"ג בו חלק מהראשונים מפרשים דבריהם בבירור, ואין שום ראשון שחולק עליהם במפורש, ראה בחזון אי"ש או"ח סי' סד, קונטרס י"ח שעות כי הלכה כדברי הראשונים שדבריהם מפורשים.

• מכאן שלפי כללי ההלכה יש לנהוג כדעת האבני נזר, האחיעזר, כורת הברית, זוכר הברית, הגרי"א הענקין, ציץ אליעזר, הג"ר רפאל יצחק רייכמן²⁸ וסייעתם.

• מאחר שכבר כתב החזו"א כי יש איסור דאורייתא של חובל בהטפה נוספת שלא במקומה²⁹, ראוי להטיף אך ורק מהרקמה שבהטפה ממנה מתקיים דין הט"ב, דהיינו מקצה עור הפריעה או מקום החתך בעור העורלה, וכמנהג המוהלים מימים קדמונים³⁰.

• החזון אי"ש עצמו חזר בו בסוף ימיו והורה לשני מוהלים מפורסמים בפתח תקוה, הג"ר ישראל יצחק שקול זצ"ל והג"ר שלמה מילר זצ"ל, לבצע הטפת דם ברית רק בחיבור שבין העורלה לפריעה, וכך הם נהגו למעשה מאז שמיעת הוראה זו³¹.

28. ראש כולל מאה שערים בירושלם. מכתביו אל בעל הקהילות יעקב הובאו באוצר הברית ח"ב, שמש-שנט.

29. והוכיח מסנהדרין פד, שחיתכן שגגת לאו ד"לא יוסיף" בדקירה רפואית, אף שאינה בדרך ניציון (למרות רמב"ם חו"מ ה,א). אך הדברים צע"ג. שכן ההלכה אינו עובר כשהדיקור לטובת הנדקר. ראה רמב"ם ממרים ה,ז. דהיינו שדברי הגמ' בסנהדרין היא החמרה לכתחילה, כשאפשר אחרת, ולא דין גמור; וכן ברמ"א יו"ד רמא ג, ובביאור הגר"א שם רמא,ה. כלומר, נקיטת הגמ' שעסקין ב"שגגת לאו", נועדה רק להדגשה חומרת העניין **כשאפשר אחרת** ולמנוע קלות ראש בכך.

ונראה שגם כוונת החזו"א כאן (י"ד הל' מילה קנר סס"ק ג) איננה לקבוע הלכה חדשה בדיני חובל אלא להדגיש את חומרת העניין, כטעם חז"ל בגמרא בסנהדרין שם, ובכך לסייע לעקירת המנהג, המוטעה לדעתו.

30. המובאה (ללא מקור כתוב) של דברי הגרשז"א **באוצר הברית** (ח"ב עמ' שמש; ח"ג עמ' שפה הע' ט) היא מובאה מטעה.

הגרשז"א, כמו רבים מהאחרונים, חלק על החזון אי"ש, וסבר שמקום ההטפה הוא בעור הפריעה או בקצה עור העורלה. לא היה בידו להביא לכך שהנהגים כחזו"א יחליפו מנהגם וינהגו כדעת כל הפוסקים וכפי המנהג (עליו העיד החזו"א). לכן היה לדעתו חשש שע"פ ההלכה (שלא כחזו"א) לא תתקיים חובת הט"ב, ואז עצם הגרות לא תחול לדעת חלק מהראשונים!

משום כך המליץ הגרשז"א לבצע את ההטפה בשני המקומות. וכדי להרגיע את הנהגים כחזו"א הוסיף סברא מדוע בכה"ג אין קפידא וממילא אין איסור דאורייתא של חובל ("לא תוסיף").

אגב, זו דוגמא נפלאה המצדיקה את הקפדתו חסרת הפשרות בדרך כלל של בעל הנשמת **אברהם** שליט"א, שלא להביא מפסקי הגרשז"א והגרי"א מבלי שיהיו בידו דבריהם בכתב ידם אם טרם הודפסו בספריהם.

31. המוהל הרב חיים מילר, הוראת החזון אי"ש בסוף ימיו לעשות הט"ב בחיבור שבין העורלה לפריעה, אסיא קא-קב, עמ' 15 (להלן).

ה. תשובה לשואל אשר ע"פ דעת הגאונים נימול ביום ז'

למרות כל האמור למעלה, בכל זאת אין להטיף דם ברית ממני שנמול ביום השמיני לשיטת ר"ת כמנהג אבותיו ואח"כ עקר ממקומו ועלה לארץ ישראל, אף שהוא נימול ביום השביעי לדעת הגאונים המקובלת בארץ ישראל. טעם הדבר:

א. אם הנ"ל נולד בארצות הצפון בימי הקיץ, אזי גם לשיטת הגאונים יתכן שהוא נולד לפני צאת הכוכבים אפילו אם נולד אחרי הזמן בו יוצאים כוכבים בא"י לשיטת הגאונים. אם כן גם לדעת הש"ך המצריך הטד"ב בנימול קודם זמנו, אין כאן אלא ספק, וניתן לדון כאן בדיני ספק ספקא.

ב. גם אם יתברר כשמש כי מבחינה הלכתית הוא נימול תוך שמונה, עדיף בניד"ד להימנע מלהטיף ממנו דם ברית. שכן דין הטפת דם ברית במי שנימול כהלכה תוך שמונה איננו מוזכר במשנה ובתלמוד אלא נדון בדברי הראשונים, כאשר כל הראשונים הדנים בכך פוטרם מהטפת דם ברית. והם הר"ש, הרא"ש והרשב"א³², וכמותם פסק הרמ"א רסב, א, (ובסי' רסד, א הביא להלכה את דברי הרשב"א).

ואף שהש"ך חולק ומחייב הטד"ב, בכל זאת כדי שלא להוציא לעז שלא לצורך על מנהג אבותיו של השואל, מן הראוי לנהוג כאן כעיקר הדין, דהיינו כדעתם הברורה והמפורשת של הראשונים הפוטרם מהטד"ב בנימול קודם זמנו וכפסק הרמ"א, ולהימנע מהטפת דם ברית שיש בה הוצאת לעז על מנהג אבותיו³³.

32. כפי שהבינוהו הבית יוסף, הט"ז והגר"א שם רסד, י.

33. כל האמור כאן הוא מבלי להחשיב את שיטת ר"ת אפילו כסניף.

הרב חיים מילר

הוראת החזו"א בסוף ימיו לעשות הט"ב בחיבור שבין הערלה לפריעה

Miller

025870987

p.1

י' בטבת תשע"ו
21/12/20015

בס"ד

לכבוד
הרב מרדכי הלפרין
מכון שלזינגר
ירושלים

הנדון: מקום הטפת דם ברית.

במשך רוב השנים נהגו כפסקו של החזון אי"ש לעשות הטפת דם ברית בגוף העטרה.
אך בערוב ימיו פנה למוהל המפורסם הרב ישראל יצחק שקול זצ"ל מפ"ת ואבי זצ"ל היה נוכח ופסק להם שצריך לעשות הטפת דם ברית בחיבור שבין הערלה לפריעה. דהיינו מתחת העטרה, ואכן נהגו מאז כך.

בתודה ובברכה
חיים מילר
מוהל